

JOZEF HROZIENČIK

K PÄTROČNÉMU PLÁNU HISTORICKÉHO ÚSTAVU AKADÉMIE VIED SSSR*

Sovietska historická veda dosiahla v období od vzniku Historického ústavu AV SSSR (1934) po súčasnosť pozoruhodné vedecko-výskumné výsledky. Historický ústav AV SSSR zohral v tomto období významnú organizátorskú úlohu v plánovaní historickej práce a v koncentrovaní vedecko-výskumných síl na úseku historiografie. Okrem množstva monografických prác z takmer všetkých oblastí historiografie: dejín feudalizmu, dejín roľníctva, rozvoja priemyslu, dejín miest, robotníckeho hnutia, dejín sovietskej epochy, svetových dejín atď. — ktoré vznikli jednak v Historickom ústave AV SSSR, v ústavoch akadémií sväzových republík, na historických katedrách vysokých škôl a v ostatných vedecko-výskumných ústavoch a ustanovizniach (vlastivedných múzeách, archívoch atď.) — značnú vedecko-výskumnú a organizátorskú prácu rozvinul Historický ústav najmä v oblasti rozpracovania veľkých kolektívnych prác. Máme na mysli také základné kolektívne diela ako sedemzväzkové *Očerki po istorii SSSR perioda feodalizma*, z ktorého vyšlo 5 zväzkov, ostatné dva sú v tlači; ďalej viaczväzkové dielo *Istorija Moskvy*, z ktorého vyšlo dosiaľ 6 zväzkov. V krátkom čase vyjde kolektívne dielo Sovietskeho oddelenia Historického ústavu SSSR *V period sostanovlenija narodnogo chozjajstva (1921—1925)*. Koncom roku 1955 vyšlo kolektívne dielo *Očerki po istorii Velikoj otečestvennoj vojny Sovietskogo sojuza*. Vyšiel prvý diel a bezprostredne pred vyjdením sú ďalšie tri zväzky veľkého 10 zväzkového kolektívneho diela *Vsemirnaja istoria*. (Prvé 4 zväzky tohto diela obsahujú epochu svetových dejín od prvotnopospolnej spoločnosti po anglickú buržoáznu revolúciu 17. stor. Druhá časť tohto diela, pripravená pre tlač, obsahuje svetové dejiny od anglickej buržoáznej revolúcie po Veľkú októbrovú socialistickú revolúciu). Okrem tohto kolektívneho diela vyšli alebo sú rozpracované menšie kolektívne a monografické práce zo svetových novodobých a najnovších dejín.

* Článok bol napísaný na základe materiálov akademičky A. M. Pankratovovej, ktoré pri svojej návšteve v CSR (jún 1956) poskytla ČSI SAV.

V oblasti spracúvania a publikovania dokumentov boli v posledných rokoch — okrem periodických archívnych publikácií štátnych archívov — vydané dokumenty k sociálnym a hospodárskym dejinám Ruska v 14.—16. stor., dokumenty k otázkam znovuzjednotenia Ukrajiny s Ruskom. Postupne vychádza viacväzková publikácia dokumentov k prvej ruskej revolúcii 1905—1907, ďalej dokumenty k robotníckemu hnutiu v Rusku v 19. stor. (vychádzajú vo Vydavateľstve politickej literatúry za redakcie A. M. Pankratovovej); pripravuje sa vydanie dokumentov k dejinám Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a séria dokumentov k dejinám sovietskej spoločnosti (dokumenty k agrárnej politike sovietskeho štátu, k dejinám industrializácie a kolektivizácie poľnohospodárstva atď.).

Okrem tejto vedecko-výskumnej, organizátorskej a editorskej činnosti Historický ústav AV SSSR rozvíjal a v posledných rokoch značne rozšíril spoluprácu a styky sovietskych historikov so zahraničnými historikmi, najmä s historikmi ľudovodemokratických krajín. Vzniká tvorivá spolupráca Slovanského ústavu AV SSSR s historikmi ľudovodemokratických krajín pri spracúvaní dejín Poľska, Bulharska, Československa, Juhoslávie a vytvorila sa organizačná báza Historického ústavu AV SSSR s historickými ústavmi akadémií ľudovodemokratických štátov pre kolektívne diela dejín medzinárodných vzťahov (*Husitské hnutie, Medzinárodný význam Veľkej októbrovej revolúcie* atď.).

Ako zodpovedný a vedúci orgán vedecko-výskumnej práce na úseku histórie v SSSR Historický ústav rozvíjal činnosť v smere pomoci ústavom sväzových republík pri spracúvaní ich národných dejín a položil základy koordinácie vedeckej práce s historickými ústavmi sväzových republík. Z tejto spolupráce a koordinácie vzišiel celý rad prác z dejín národných republík, na ktorých sa pracovníci Historického ústavu podieľali ako recenzenti, redaktori a v niektorých prípadoch aj spoluautori.

Po medzinárodnom kongrese historikov v Ríme (1955) začína sa priaznivo rozvíjať aj spolupráca sovietskych historikov s historikmi a historickými inštitúciami kapitalistických krajín.

Pracovníci Historického ústavu AV SSSR vykonali veľkú vedecko-pedagogickú prácu; zúčastnili sa významným podielom na spracúvaní a vydávaní učebníc dejepisu pre všetky typy škôl, najmä však vysokoškolských učebníc a pri vydávaní rozmanitých brožúr a vedecko-populárnych statí pre propagandistickú prácu.

Významnú prácu pre ďalší rozvoj historickej vedy rozvíja Historický ústav AV SSSR v príprave a výchove mladých kádrov vedeckých pracovníkov. Každý rok udeľuje Prezídium akadémie hodnosť kandidáta vied desiatkam pracovníkom na úseku histórie, pre vedeckú prácu sa pripravujú permanentne desiatky nových aspirantov a doktorantov.

Historický ústav AV SSSR uskutočnil celý rad teoretických konferencií a diskusií k rôznym otázkam a dôležitým problémom historickej vedy. Tieto konferencie a diskusie stali sa zdrojom zvyšovania vedeckej kvalifikácie a skvalitňovania vedeckej práce vôbec.

Už aj z tohto v hrubých rysoch načrtnutého obrazu vedecko-výskumnej a organizačnej práce Historického ústavu AV SSSR je evidentné, že sovietska historická veda dosiahla pred XX. sjazdom KSSS dôležité pracovné výsledky. No práve v tejto oblasti ideologickej práce vyskytlo sa množstvo nedostatkov a chýb, na ktoré s veľkým dôrazom poukázali referáty a diskusia XX. sjazdu KSSS. Vo všeobecne známych dokumentoch XX. sjazdu, v referáte prvého tajomníka ÚV KSSS N. S. Chruščeva, ako aj v diskusných referátoch Mikojana, Suslova, Šepilova a Pankratovovej — okrem ostatných spoločensko-vedných disciplín — h'bokej a zásadnej kritike sa podrobila doterajšia práca sovietskych historikov, a to predovšetkým na úseku dejín SSSR a dejín KSSS. Kult osobnosti J. V. Stalina odrazil sa so všetkou zhubnosťou najmä v historickej vede. Oficiálne a „nemenné“ tézy a smernice zhora, metóda bezduchého pertraktovania výrokov klasikov marxizmu-leninizmu v zárodku zadušali tvorivú iniciatívu a podväzovali krídla rozletu historickej vede a viedli v mnohých prípadoch k idealistickému dogmatizmu a školometstvu. XX. sjazd KSSS postavil pred sovietskych historikov nevyhnutnosť hlbokaj a konkrétnej analýzy týchto chýb a nedostatkov a všestranné tvorivé rozvinutie historickej vedy na podklade dokumentov a faktov a ich pravdivej, marxistickej interpretácie.

Na základe týchto, pre ďalší rozvoj spoločenských vied vôbec významných dokumentov XX. sjazdu KSSS pracoviská spoločenských vied v SSSR prechádzajú procesom h'bokej analýzy chýb, otvorenej sebakritiky a kritiky a vytváraním ďalších perspektív vedecko-výskumnej práce. V tomto procese formulujú sovietski historici základné smery a problémy historickej vedy na najbližšie päťročné obdobie (1956—1960) a v tomto procese sa vykryštalizoval aj päťročný plán Historického ústavu AV SSSR.

* * *

Plán Historického ústavu AV SSSR na roky 1956—1960 vychádza z najdôležitejších problémov vedecko-výskumnej práce. Niektoré z týchto problémov boli už v uplynulých rokoch rozpracované, niektoré sa nastoľujú po prvý raz. Pri stanovení päťročného plánu sa Historický ústav AV SSSR opiera o úzku spoluprácu a koordináciu so zainteresovanými ústavmi spoločenských vied, predovšetkým Ústavom etnografie, Orientálnym ústavom, Slovanským ústavom a Ústavom dejín materiálnej kultúry. Uvedené ústavy, ako aj príslušné ústavy akadémií sväzových republík budú priamo participovať v plnení úloh päťročného plánu. Celá vedecko-výskumná problematika je dômyselne rozvrstvená do štyroch veľkých problémových oblastí s 26 hlavnými pracovnými problémami.

I. Oblasť dejín sovietskej spoločnosti obsahuje tri hlavné pracovné problémy:

1. Veľká októbrová socialistická revolúcia; 2. Dejiny budovania socializmu v SSSR; 3. Veľká vlastenecká vojna a historický význam víťazstva sovietskeho ľudu.

II. *Oblasť novších dejín krajín Európy, Ameriky a Východu* obsahuje tieto hlavné pracovné problémy:

1. Dejiny medzinárodného robotníckeho hnutia;
2. Koexistencia dvoch sociálnoekonomických systémov;
3. Vznik a dejiny druhej svetovej vojny;
4. Vznik a rozvoj ľudovodemokratického zriadenia v Európe a na Východe;
5. Kríza a rozpad koloniálneho systému v epoche imperializmu;
6. Dejiny krajín amerického kontinentu.

III. *Oblasť starej, stredovekej a novej histórie SSSR a cudzích krajín* s hlavnými problémami:

1. Dejiny prvotnopospolnej spoločnosti na území SSSR;
2. Vznik a rozvoj otrokárskych vzťahov v krajinách Stredozemného mora a Východu;
3. Genéza a rozvoj feudálnych vzťahov na území SSSR, v európskych krajinách a na Východe;
4. Dejiny poľnohospodárstva, roľníctva a roľníckych hnutí u národov SSSR;
5. Genéza kapitalizmu u národov SSSR, západnej Európy a Východu;
6. Dejiny robotníckej triedy SSSR;
7. Dejiny spoločenských myšlienkových prúdov v Rusku, v západných krajinách a na Východe;
8. Rozvoj imperializmu v Rusku;
9. Historické styky ruského národa s národmi SSSR;
10. Medzislovanské historické, kultúrne a jazykové styky.

IV. *Oblasť etnografie, dejín kultúry a umenia* so siedmimi hlavnými pracovnými problémami:

1. Socialistická kultúra a spôsob života národov SSSR;
2. Dejiny ruského predrevolučného a sovietskeho umenia;
3. Dejiny historickej vedy;
4. Rozvoj literárnych jazykov národov Východu;
5. Dejiny náboženstva a ateizmu;
6. Etnické zloženie a etnické zvláštnosti národov sveta;
7. Pôvod človeka a ľudských rás.

Treba znovu zdôrazniť, že práca na mnohých z uvedených problémov je už rozvinutá; plán tieto problémy zhrňa, dopĺňa novými aktuálnymi problémami, zaraďuje ich do koordinačných súvislostí, určuje časové rozpätie prác, kádrové a publikačné predpoklady.

Zvláštnu kategóriu v päťročnom pláne sovietskych historikov tvoria dôležité zovšeobecňujúce práce, ktoré vychádzajú v podstate z celkového vedecko-výskumného plánu a sú konkrétnym realizovaním výsledkov vedecko-výskumnej práce v praxi. Je to zoznam publikácií, rozdelených do troch skupín: a) Dejiny SSSR, b) Všeobecné dejiny, c) Slovníky. Jednotlivé skupiny obsahujú tieto tituly:

a) *Dejiny SSSR: Náčrt dejín SSSR (1917—1956)* — vysokoškolská učebnica a pomôcka pre politicko-osvetovú prácu, *Dejiny Baškirska* (2 diely), *Dejiny národov Dagestanu* (2 diely), *Dejiny národov Komi* (2 diely), *Dejiny Karelofínskej SSR* (2 diely), *Dejiny Moldavska* (3 diely), *Dejiny Tatarskej ASSR* (3 diely), *Dejiny Yakutskej ASSR* (3 diely), *Dejiny ruského umenia* (12 die'ov), *Dejiny ruskej sovietskej hudby* (3 diely), *Náčrt dejín ruského sovietskeho dramatického divadla* (3 diely), *Náčrt dejín sovietskej kinematografie* (3 diely), *Archeológia SSSR* (5 dielov), *Náčrt dejín historickej vedy*.

b) *Všeobecné dejiny: Svetové dejiny* (10 zväzkov), *Dejiny národov Juho-slávie* (3 diely), *Dejiny Československa* (3 diely), *Dejiny Číny* (4 diely), *Dejiny Indie* (2 diely), *Dejiny Mongolskej ľudovej republiky*, *Dejiny Japonska* (3 diely), *Náčrt novovekých a najnovších dejín USA, Argentíny, Brazílie a Mexika* (zovšeobecňujúce práce), *Národy sveta*.

c) *Slovníky: Čínsko-ruský slovník* (4 diely), *Japonsko-ruský slovník* (3 diely), *Vietnamsko-ruský a rusko-vietnamský slovník*, *slovník Suachili*, *Slovník Chuasa* atď.

Aj k tejto časti plánu treba poznamenať, že niektoré z plánovaných titulov sú už rozpracované a niektoré pokročili do štúdia záverečných prác.

* * *

S mimoriadnou vážnosťou a zodpovednosťou pristupujú sovietski historici k plánu problémov v oblasti dejín sovietskej spoločnosti. V Historickom ústave AV SSSR vznikol zvláštny sektor dejín Októbrovej revolúcie a občianskej vojny. Historici sovietskej epochy si uvedomujú, že úspešné zvládnutie úlohy vedeckého spracovania otázok ekonomického, politického a kultúrneho rozvoja sovietskej spoločnosti závisí vo veľkej miere od toho, do akej miery sa im podarí vedecky osvetliť revolučný vplyv Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie na všetky pokrokové stránky spoločenského života sovietskeho ľudu, do akej miery sa im podarí preskúmať a osvetliť cesty a spojenie nových socialistických spoločenských foriem s obrovskými premenami vyvolanými Veľkou októbrovou socialisticou revolúciou. Súčasne je tu mimoriadne dôležitou úlohou sovietskych historikov osvetliť medzinárodný charakter Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a jej mohutný vplyv na svetové dejiny a ohlas v ideológii robotníckej triedy. Sovietski historici napísali už o Veľkej októbrovej revolúcii a občianskej vojne množstvo vedeckých monografií, vedeckopopulárnych kníh, brožúr, časopiseckých článkov, publikovali značné množstvo archívnych dokumentov a materiálov; bolo obhájených niekoľko doktorských a stovky kandidátskych dizertácií s problematikou o Októbrovej revolúcii. Zo základných prác o Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii treba vyzdvihnúť také práce ako *Istoria graždanskoj vojny v SSSR* (2 diely), a *Ustanovenije sovietskoj vlasti na mestach v 1917—1918 gg.* Z novších prác tejto problematiky treba uviesť práce *Soldatskije massy Zapadnogo fronta v borbe za vlast sovietov* (1953), *Velikaja okťabrskaja socialističeskaja revolucija* (1954), *Kommunisti Donbasa v period pcdgotovky i provedenija Velikoj okťabrskoj socialističeskoj revolucii* (1954), *Razgrom nacionalističeskoj kontrarevolucii na Ukrajine* (1954), *Sojuz rabočego klassa i bednejšego krestjanstva v socialističeskoj revolucii* (1954). Ďalej bolo napísaných niekoľko prác o víťazstve moci sovietov v sväzo-vých a autonómnych republikách atď. No napriek takto rozvinutej historiografii o Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii a občianskej vojne

stav vedeckého bádania dejín Októbrovej revolúcie je neuspokojivý a nezodpovedá stupňu rozvoja vedy a praxe sovietskej spoločnosti budujúcej komunizmus. V uvedených prácach je množstvo nedostatkov metodologického charakteru, ilustratívneho balastu a chýb vyplývajúcich z kultu osobnosti. Preto úloha rozpracovať a všestranne osvetliť dejiny Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a jej medzinárodný význam stojí na prvom mieste v päťročnom pláne sovietskych historikov. Pôjde tu o vypracovanie základných zovšeobecňujúcich monografií, v ktorých bude obraz dozrievania, prípravy a víťazného rozvoja revolúcie. Sovietski historici pristupujú v pláne k úlohe hlboko rozpracovať také základné problémy socialistickej revolúcie, ktoré doterajšie práce osvetlili nedostatočne alebo len čiastočne, ako historická nevyhnutnosť víťazstva revolúcie, komunistická strana — inšpirátorka a organizátorka revolúcie, robotnícka trieda — hegemon a rozhodujúca sila v revolúcii, pracujúce roľníctvo — spojenec robotníckej triedy, zväzok robotníckej triedy s chudobným roľníctvom — rozhodujúca spoločenská sila, ktorá zlomila odporujúce zvyšky vykorisťovateľských tried, Červená garda — úderná bojová sila ozbrojeného povstania, boľševizácia vojenských mäs a ich účasť v revolúcii; ďalej problémy ako boj za mier, za revolučný východ z imperialistickej vojny, národnooslobodzovacie hnutie v období príprav a priebehu socialistickej revolúcie, likvidácia národného a koloniálneho útlaku a ustanovenie rovnoprávných národov sovietskej krajiny, dozrievanie revolučnej krízy, triumfálny pochod sovietskej moci a svojrázny rozvoj revolúcie v rôznych oblastiach krajiny, základné sociálnoekonomické a kultúrne revolučné premeny a prístup k budovaniu socializmu atď. atď.

V plánovaných prácach sovietskych historikov pôjde ďalej o odstránenie závažného nedostatku v doterajšom výskume Októbrovej revolúcie ako začiatku nových medzinárodných vzťahov. Veľká októbrová socialistickej revolúcia otvorila vskutku novú epochu v medzinárodných vzťahoch, založených na princípe národnej nezávislosti veľkých i malých krajín a národov, na mierovej koexistencii obidvoch sociálnoekonomických systémov.

Východiskom a základom pre všestranné rozpracovanie nadhodených problémov o dejinách Októbrovej revolúcie a občianskej vojny bude systematické, vedecky fundované vydávanie dokumentov a materiálov. Historický ústav AV SSSR a jeho Sektor dejín Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a občianskej vojny rozvíja prácu na trojzväzkovom *Letopise Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie* a v spolupráci s Hlavnou archívnu správou MVD pripravuje sériu dokumentárnych zborníkov k dejinám Októbrovej revolúcie a budovania socializmu.

Uvedený sektor pripravuje kolektívne diela a väčší počet monografií k 10 závažným problémom: 1. Sociálnoekonomické základy socialistickej revolúcie; 2. Komunistická strana Sovietskeho sväzu — organizátorka a inšpirátorka Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie; 3. Zväzok robotníckej triedy a pracujúceho roľníctva — rozhodujúca sila v boji za víťazstvo socialistickej revolúcie; 4. Sovietsy vo Veľkej októbrovej socialistickej

revolúcii; 5. Armáda a námorníctvo v Októbrovej revolúcii; 6. Budovanie sovietskeho socialistického štátu (1917—1918); 7. Prvé socialistické pretvárane sovietskej moci (1917—1920); 8. Ustanovenie sovietskej moci na vidieku; 9. Národné budovanie v prvých rokoch sovietskej moci; 10. Svetodejný význam Októbrovej revolúcie.

Uvedených 10 hlavných výskumných problémov bude spracovaných vo viacerých kolektívnych prácach, monografiách a publikáciách dokumentov. Z dokumentov vyjdú zborníky *Víťazstvo Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie* (15 zväzkov), *Letopis Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie* (3 zväzky); z kolektívnych prác a monografií vyjdú: *Medzinárodný význam Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie*, *Víťazstvo Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v SSSR* (zborník prác), *Prvé zákonodárne akty sovietskej moci*, *Zomknutie chudobného roľníctva okolo robotníckej triedy v období prípravy a uskutočnenia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie*, *Vojenské masy v boji za víťazstvo Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie*, *Miestne orgány sovietskej moci v prvom roku diktatúry proletariátu*, *Budovanie RSFSR v prvých rokoch sovietskej moci*, *Upevnenie sovietskej moci*, *Vojensko-revolučné výbory v Októbrovej revolúcii*, *Ustanovenie sovietskej moci na vidieku* (zborník prác, 2 diely) atď.

Rovnako seriózne ako k problémom dejín sovietskej spoločnosti prístupujú sovietski historici v päťročnom pláne aj k ostatným problémom, ktoré sme uviedli. Našich historikov a ideologických pracovníkov by mohlo ešte zaujímať, aké práce navrhujú do päťročného plánu v oblasti štúdia dejín medzinárodného robotníckeho hnutia. V tejto oblasti sovietski historici budú pracovať na takýchto témach:

1. Náčrt dejín medzinárodného robotníckeho hnutia (2 diely): 1. diel od zrodu robotníckeho hnutia do Veľkej októbrovej revolúcie, 2. diel — od Októbrovej revolúcie po súčasnosť;

2. Monografia alebo vedecko-populárne práce z dejín medzinárodných proletárskych organizácií (Sväzu komunistov, I. internacionály, II. internacionály, Komunistickej internacionály);

3. Monografie z dejín národných sociálnodemokratických strán;

4. Monografie z dejín masových robotníckych hnutí v kapitalistických krajinách Východu a Západu;

5. Vedecké práce z oblasti najvážnejších problémov dejín robotníckeho a komunistického hnutia: komunistické strany v boji za jednotu robotníckej triedy, komunistické strany na čele boja za národný front proti fašizmu a nebezpečenstvu vojny, boj komunistických strán za rozvoj revolúcie, robotnícke hnutie a otázky suverenity, vzťahy proletárskeho a národnooslobodzovacieho hnutia v rôznych obdobiach, dejiny medzinárodných a národných sväzov revolučného odborového hnutia;

6. Robotnícke hnutie a triedny boj v krajinách východnej a juhovýchodnej Európy v predvečer druhej svetovej vojny.

K problematike o pôvode a dejinách druhej svetovej vojny navrhujú sa vydať práce s problematikou:

1. Medzinárodné vzťahy v období rozpútania druhej svetovej vojny 1938—1939;

2. Medzinárodné vzťahy v prvej etape druhej svetovej vojny (1939—1941);

3. Medzinárodné vzťahy a úloha vedúcich imperialistických štátov v druhej etape druhej svetovej vojny (1941—1945) atď.

Takto široko založený plán predpokladá úzku spoluprácu a koordináciu s domácimi i zahraničnými vedeckými pracovníkmi a inštitúciami, preto sa v pláne predvída založenie komisie, ktorá by stále usmerňovala a koordinovala prácu v jej rozvoji. V pláne sa uvádza potreba rozšíriť doteraz existujúce časopisy o nový časopis alebo periodické zborníky pre oblasť sociálnoekonomických dejín.

Z celkového charakteru päťročného plánu Historického ústavu Akadémie vied SSSR a ostatných pridružených ústavov spoločenských vied, z úloh, ktoré si sovietski historici a ostatní pracovníci na úseku spoločenských vied pred seba stavajú, jasne vyniká fakt, že po historickom XX. sjazde KSSS sovietska historická veda vstupuje na nový, vyšší stupeň svojho vedeckého a metodologického rozvoja, na stupeň, na ktorom výsledkami svojej vedecko-výskumnej práce obohatí pokrokovú ideológiu a prispeje svojím dielom ku konečnému víťazstvu komunizmu v Sovietskom sväze. Pre nás slovenských a českých historikov môžu byť tieto veľké plány sovietskych historikov pomocníkom a orientáciou pri rozpracovávaní našich vedecko-výskumných problémov, a to tak po stránke metodologickej, ako aj po stránke obsahovej — a to tým skôr, že na niektorých problémoch plánu sovietskych historikov budeme aj my participovať.